

УДК 378.22.013.2.015.311

Світлана Яланська
м. Полтава

ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим завданням сучасної вітчизняної освіти є створення сприятливого освітнього середовища, що забезпечує розвиток творчої особистості, здатної до самостійної регуляції власної життєдіяльності. Таке середовище може забезпечити лише професійно компетентний педагог, здатний здійснювати творчу, інноваційну діяльність. Тому розвиток творчої компетентності майбутнього вчителя є важливою умовою його подальшої ефективної професійної діяльності.

Ключові слова: *творча компетентність, педагог, майбутній учитель, програма розвитку творчої компетентності, професійна діяльність.*

Сучасність вимагає від української педагогічної вищої школи створення психолого-педагогічних умов для розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя, в яких тільки й може бути

сформована творча особистість педагога. Саме тому розкриття психологічного змісту, структури та засобів розвитку творчої компетентності майбутніх учителів є досить актуальною проблемою педагогічної та вікової психології.

Аналіз праць зарубіжних філософів і психологів (А. Бергсон, Г. Воллес, К. Ізард, А. Маслоу, А. Пуанкаре, Б. Спіноза) засвідчив значну увагу дослідників до проблеми розвитку творчості особистості [14]. У дослідженнях педагогів Г. Ващенко [2], І. Зязюна [4], В. Сухомлинського [11], О. Тутолміна [12], праць психологів Г. Балла [1], О. Волобуєвої [3], З. Карпенко [5], С. Максименка [7], В. Моляко [8], В. Моргуна [9], В. Семиченко [10], Н. Чепелевої [13] розкрито особливості творчої самореалізації особистості у професійній діяльності.

Важливе місце в розкритті компетентнісного підходу до навчально-виховного процесу в системі вищої та загальної середньої освіти належить працям, що розглядають: особливості розвитку творчої компетентності викладача вищого навчального закладу (Т. Волобуєва) [3]; становлення й розвиток творчої компетентності майбутнього вчителя (О. Тутолмін) [11] концептуальну модель розвитку професійної компетентності педагога (О. Козирева) [6] та ін.

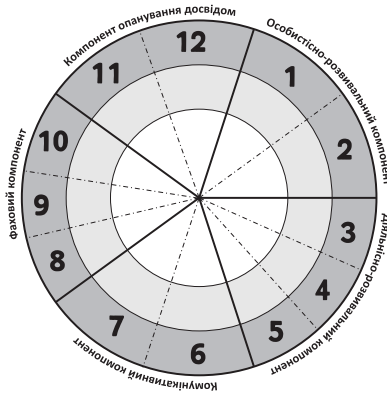
Незважаючи на значну кількість досліджень із розвитку творчості особистості, проблема творчої компетентності педагога залишається недостатньо розробленою і потребує створення цілісної системи психолого-педагогічних засобів із розвитку професійної компетентності для досягнення її творчого рівня.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі творчої компетентності педагогів, у обґрунтуванні програми її розвитку в майбутніх учителів і результатів її впровадження в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Нами окреслено зміст, структуру, засоби розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя. За змістом під творчою компетентністю майбутнього вчителя ми розуміємо найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли людина здійснює професійну діяльність на творчій основі стабільно й неперервно.

Визначено, що структура розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя базується на основних структурних

компонентах професійної компетентності: особистісно-розвивальному; діяльнісно-розвивальному; комунікативному; фаховому; опануванні досвіду. Показниками досягнення творчої компетентності є ціннісно-педагогічна, мотиваційна, психолого-педагогічна, організаційна, методична, дидактична, інформаційна компетенції, вербально-комунікативна, вербально-когнітивна, компетенція самовдосконалення, понятійне та творче мислення (див. рис. 1).

Компоненти професійної компетентності

Особистісно-розвивальний.
Показники:
1. Ціннісно-педагогічна компетенція.
2. Мотиваційна компетенція.

Діяльнісно-розвивальний.
Показники:
3. Психолого-педагогічна компетенція.
4. Організаційна компетенція.
5. Методична компетенція.

Комунікативний.
Показники:
6. Вербально-комунікативна компетенція.
7. Вербально-когнітивна компетенція.

Фаховий.
Показники:
8. Дидактична компетенція.
9. Інформаційна компетенція.
10. Понятійне мислення.

Опанування досвіду.
Показники:
11. Творче мислення.
12. Компетенція самовдосконалення.

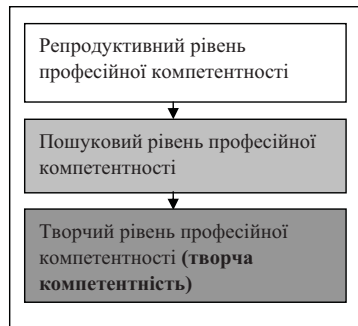
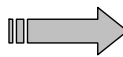

Рис. 1. Структура розвитку творчої компетентності майбутніх учителів

Нами розроблено програму розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Метою програми є розвиток визначених показників розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Завдання програми – це розвиток компонентів професійної компетентності: особистісно-розвивального; діяльнісно-розвивального; комунікативного; фахового; компоненту опанування досвіду.

Авторська програма передбачає створення спеціального навчально-виховного середовища у процесі підготовки вчителів у ВНЗ з такими характеристиками: а) установка на особистісно-розвивальний компонент (ціннісно-педагогічна, мотиваційна компетенції); б) установка на діяльнісно-розвивальний компонент творчої компетентності (психолого-педагогічна, організаційна, методична компетенції); в) формування та розвиток педагогічного спілкування як творчого процесу на основі вербально-комунікативної, вербально-когнітивної компетенцій; д) установка на фахове зростання на основі дидактичної, інформаційної компетенцій, понятійного мислення; е) поглиблення опанування педагогічного досвіду (розвиток творчого мислення, компетенції самовдосконалення).

Важливою для ефективного впровадження програми є інтеграція психолого-педагогічних засобів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Структурно програму розвитку творчої компетентності майбутніх учителів поділено на блоки (табл. 1).

З таблиці 1 зрозуміло, що програма складається із сукупності блоків, які представлені психолого-педагогічними засобами, спрямованими на розвиток готовності до адекватного й повного пізнання власних творчих можливостей і педагогічної творчості. Програма передбачає забезпечення психологічних умов і чинників, що активізують творчу, пізнавальну діяльність студентів. Майбутні вчителі осмислюють уявлення, що склалися про себе та інших. Учасники програми отримують інформацію про те, як вони виглядають в очах інших людей; як їх дії та вчинки сприймаються іншими. Доцільним є проведення блоків програми під час кураторських занять зі студентами, під час навчальних занять із фаху та вивчення окремих спецкурсів «Психологія творчості», «Педагогічна психологія», «Методика викладання психології» та ін.

**Програма розвитку
творчої компетентності майбутніх учителів**

№	Назва блоку	Основні психолого-педагогічні засоби
1.	Розвиток професійних цінностей і мотивів творчої діяльності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Мотивація самостійного творчого пошуку». 4. Ділова гра «Я та мої професійні цінності». 5. Дидактичне завдання «Креативний репортер». 6. Підведення підсумків.
2.	Оволодіння організаційно-методичною базою	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Вольові зусилля та творча діяльність особистості». 4. Вправа «Банк ідей – я володію творчими здібностями». 5. Дидактичне завдання «Творчі припущення». 6. Підведення підсумків.
3.	Оволодіння педагогічним спілкуванням	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Діалогічне спілкування майбутнього вчителя». 4. Вправа «Банк ідей – я хороший співрозмовник». 5. Дидактичне завдання «Креативний репортер». 6. Підведення підсумків.
4.	Оволодіння змістовими поняттями	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Розвиток фахової підготовки». 4. Вправа «Поясни поняття». 5. Рубрика «Чи знаєте, Ви, що...?». 6. Підведення підсумків.
5.	Набуття досвіду педагогічної діяльності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Ділова гра «Розвиток творчого мислення». 4. Вправа «Банк ідей – я самовдосконалююсь». 5. Дидактичне завдання «Текст для творчого аналізу». 6. Підведення підсумків.

Розглянемо особливості складових блоків авторської програми.

Блок № 1. «Розвиток професійних цінностей і мотивів творчої діяльності» розрахований на розвиток показників особистісно-розвивального компоненту професійної компетентності майбутніх учителів. Його зміст передбачає мотивацію студентів до творчої педагогічної діяльності та розвиток професійних цінностей. Обов'язковим є проведення всіх складових блоку програми, що інтегрують в собі психолого-педагогічні засоби.

Блок № 2. «Оволодіння організаційно-методичною базою» забезпечує розвиток показників діяльнісно-розвивального компоненту професійної компетентності. Формує вміння висловлювати нові, нестандартні ідеї, прагнення використовувати інноваційні засоби, вдало поєднувати логіку з інтуїцією.

Блок № 3. «Оволодіння педагогічним спілкуванням» розрахований на розвиток показників комунікативного компоненту професійної компетентності майбутніх учителів. Його зміст спонукає майбутніх учителів до активного педагогічного спілкування, ефективної діалогічної взаємодії.

Блок № 4. «Оволодіння змістовими поняттями» забезпечує розвиток показників фахового компоненту професійної компетентності майбутніх учителів. Його зміст передбачає формування вміння надавати завершеного вигляду своїм ідеям, відстоювати власну думку, наводячи конкретні приклади, систематизувати, узагальнювати матеріал, робити змістовні висновки.

Блок № 5. «Набуття досвіду педагогічної діяльності» розрахований на розвиток показників компоненту професійної компетентності опанування досвіду майбутніх учителів. Його зміст спонукає майбутніх учителів чітко формулювати визначення наукових понять, наводити максимальну кількість їх значень, творчо аналізувати зміст предмету, постійно само-вдосконалюватися.

Важливою складовою кожного блоку авторської програми є комплекс тренінгових вправ, який передбачає забезпечення психологічних умов, що активізують творчу, пізнавальну діяльність студентів. Теми тренінгових вправ: «Мотивація самостійного творчого пошуку»; «Вольові зусилля та творча діяльність

особистості»; «Банк ідей – я володію творчими здібностями»; «Діалогічне спілкування майбутнього вчителя»; «Банк ідей – я хороший співрозмовник»; «Розвиток фахової підготовки вчителя»; «Поясни поняття»; «Розвиток творчого мислення»; «Банк ідей – я самовдосконалююсь» [15, с. 261].

Розглянемо зміст тренінгової вправи «Вольові зусилля та творча діяльність майбутнього вчителя».

Мета: створити психологічні умови для розвитку показників діяльнісно-розвивального компонента творчої компетентності майбутніх учителів.

Необхідний час: залежно від педагогічної ситуації.

Матеріали: картки з педагогічною ситуацією, папір, олівець чи ручка, дошка, крейда.

Вироблення та прийняття правил роботи.

Орієнтовні правила: кожен із учасників висловлює власну думку, наводить приклади із власного досвіду.

Очікування учасників: на папері учасники пишуть свої очікування від тренінгу, зачитують і прикріплюють на плакаті або очікування пишуть на дошці.

Принципи успішної організації тренінгової вправи: активності учасників тренінгу; мотивації до творчої діяльності; креативності; постійного зворотного зв'язку; активізації дослідницької позиції учасників; оптимізації пізнавальних процесів; партнерського спілкування.

Дайте відповіді на питання:

1) Яких вольових зусиль Вам потрібно докласти, щоб досягти максимального результату в навчально-виховному процесі?

2) Воля і творчість. На Вашу думку, це взаємодоповнюючі поняття чи протилежні?

3) Які вольові зусилля (якщо такі необхідні) допомагають Вам творчо розвиватись?

4) Чи кожен вольовий студент творчий? І навпаки.

5) Які вольові якості потрібні майбутньому вчителю, щоб він міг творчо розвиватись?

6) Робота волі є специфічною надбудовою над предметно-перетворювальною діяльністю, визначає її спрямованість і підтримує психічну активність суб'єкта з метою її успішного творчого завершення. Чи згодні Ви з цим твердженням?

Підведення підсумків. Кожен із учасників висловлює думку про результативність тренінгової вправи щодо особистих очікувань [14, с. 191].

Нами було здійснено формувальний експеримент, що виконувався на базі: Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського; загальноосвітніх навчальних закладів м.Полтави: ЗОШ I-III ступенів № 7 імені Т. Г. Шевченка, ЗОШ I-III ступенів № 38; Полтавської області: Ромоданівської ЗОШ I-III ступенів; Водянобалківської ЗОШ I-III ступенів; Диканської гімназії № 1 імені М. В. Гоголя. Всього дослідженням було охоплено 368 студентів, 146 учителів, 24 викладачі, 467 учнів.

Із метою об'єктивності перевірки ефективності використання програми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів обрано студентів експериментальної групи з різних вищих навчальних закладів (експериментальна група складалася з 203, а контрольна – із 165 майбутніх учителів біології).

Формувальний експеримент передбачав розвиток компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя, а саме: особистісно-розвивального; діяльнісно-розвивального; комунікативного; фахового; опанування досвіду.

Визначено розподіл майбутніх учителів експериментальної та контрольної груп (далі відповідно ЕГ та КГ) за рівнями розвитку професійної компетентності в ході завершення експерименту. Так, в ЕГ в результаті формувального впливу зафіксовано статистично значущі відмінності від КГ між результатами контрольного етапу дослідження, які відображають рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів (рис. 2).

Дані рис. 2 свідчать, що в ЕГ в результаті формувального впливу зафіксовано статистично значущі відмінності між результатами констатувального та контрольного зрізів, які відображають рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів. Так, студентів ЕГ, які володіють творчою компетентністю 58,5%, КГ – 13,0% (на 45,5% менше, ніж у ЕГ).

Майбутніх учителів ЕГ із середнім рівнем розвитку професійної компетентності – 41,0%, а у КГ – 68,8%. Студентів із низьким рівнем розвитку професійної компетентності в ЕГ 0,2%, тоді як у КГ – 18,2% [14].

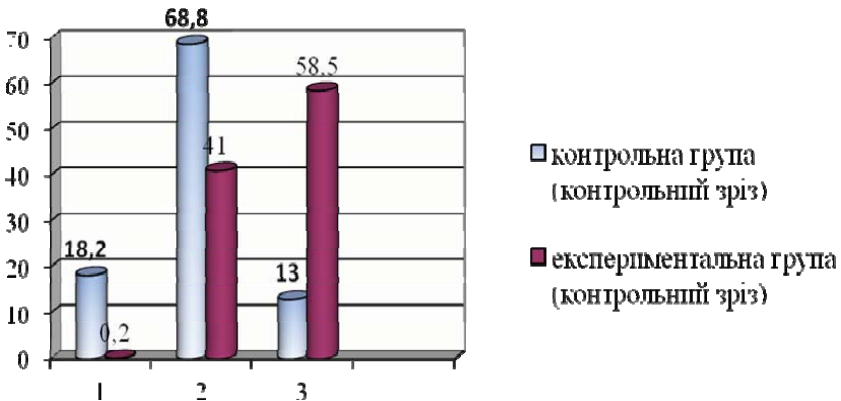

Рис. 2. Рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів в експериментальній та контрольній групах за результатами контрольного зрізу: 1 – низький рівень; 2 – середній рівень; 3 – високий рівень (творча компетентність)

Отримані результати експериментальної роботи підтвердили можливість сприяння розвитку творчої компетентності майбутніх учителів в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ, довели ефективність використання розробленої моделі розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Це проявилось, зокрема, в тому, що в ЕГ студентів зафіксовано зростання рівнів компонентів професійної компетентності: особистісно-розвивального (ціннісно-педагогічна, мотиваційна компетенції); діяльнісно-розвивального (психолого-педагогічна, організаційна, методична компетенції); комунікативного (вербально-комунікативна, вербально-когнітивна компетенції); фахового (дидактична, інформаційна компетенції, понятійне мислення); опанування досвіду (творче мислення, компетенція самовдосконалення) тощо.

Таким чином, можливості розвитку творчої компетентності майбутніх педагогів полягають у створенні навчально-виховного

середовища, що забезпечує специфічні психолого-педагогічні засоби, які сприяють інтеграції компетенцій у творчу компетентність. Розвиток творчої компетентності майбутніх учителів має забезпечуватися психологічними засобами в навчально-виховному процесі ВНЗ, а саме: розвиток творчого мислення, прагнення до самовдосконалення; розвиток педагогічного спілкування вчителя як творчого процесу; мотивація до самостійного творчого опрацювання матеріалу; розвиток творчих здібностей у діяльності; розвиток фахової підготовки, понятійного мислення.

Наші дослідження можуть бути продовжені в напрямку вдосконалення шляхів оптимізації розвитку творчої компетентності педагогів із урахуванням впливу гендерних відмінностей на особливості розвитку творчої компетентності.

Список використаної літератури

1. Балл Г.О. Психологічні аспекти гуманізації освіти : кн. для вчителя / Г.О. Балл. – К. ; Рівне, 1996. – 128 с.
2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру : [підруч. для педагогів] / Григорій Ващенко. – К. : Школяр, 1999. – 385 с. – (Твори ; т. 3).
3. Волобуєва О.Ф. Творча компетентність викладача вищої школи: психологічний аспект [Електронний ресурс] / О.Ф. Волобуєва // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. І.О. Грязнов – Хмельцький, 2011. – Вип. 4. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2011_4/11vofspa.pdf.
4. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність : підруч. для студ. вищих пед. навч. закл. / І.А. Зязюн. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.
5. Карпенко З.С. Аксиологічна психологія: онтологічне обґрунтування персонального життя / З.С. Карпенко // Психологічні науки: проблеми і здобутки : зб. наук. праць / Київ. міжнар. ун-т. – К., 2010. – С. 95–111.
6. Козырева О.А. Феноменология профессиональной компетентности учителя [Електронний ресурс] / О.А. Козырева // Международный журнал Образовательные технологии и общество. – 2008. – Т. 11. №2. – С. 361–364. Режим доступа к журн. http://ifets.ieee.org/russian/periodical/V_112_2008EE.html. – Заголовок с экрана.
7. Максименко С.Д. Психологія особистості / С.Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
8. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.О. Моляко // Обдарована дитина. – 2005. – №6. – С. 2-9.
9. Моргун В.Ф. Інтедифія освіти : Психолого-педагогічні основи інтеграції та диференціації (інтедифії) навчання на прикладі шкільного циклу природничих дисциплін / В.Ф. Моргун. – Полтава : Наук. зміна, 1996. – 78 с.

10. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. / В.А. Семиченко. – К. : Вища шк., 2004. – 335 с.
11. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю / В.А. Сухомлинский. – К. : Рад. шк., 1984. – 256 с.
12. Тутолмин А.В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 Теория и методика профессионального образования / А.В. Тутолмин ; Чуваш. гос. пед. ун-т. – Чебоксары, 2009. – 42 с.
13. Чепелева Н.В. Діалог як механізм творчості / Н. В. Чепелева // Обдарована дитина. – 2007. – № 7. – С. 4–10.
14. Яланська С.П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін: теорія і практика : [монографія] / С.П. Яланська ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка – Полтава, 2010. – 374 с.
15. Яланська С.П. Психолого-педагогічні засоби розвитку творчої компетентності майбутніх учителів / С.П. Яланська // Актуальні проблеми психології : збірник – Т. 6. – Вип. 7. – К., 2012. – С. 257-268. – (Серія. Психологія обдарованості).

Светлана Яланская

ТВОРЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Важным заданием современного отечественного образования является создание благоприятной образовательной среды, которая обеспечивает развитие творческой личности, способной к самостоятельной регуляции собственной жизнедеятельности. Такую среду может обеспечить лишь профессионально компетентный педагог, способный осуществлять творческую, инновационную деятельность. Поэтому проблема развития творческой компетентности будущего учителя является важным условием его последующей эффективной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *творческая компетентность, педагог, будущий учитель, программа развития творческой компетентности, профессиональная деятельность.*

Svitlana Yalanska

TEACHER'S CREATIVE COMPETENCE AS A CONDITION OF EFFECTIVE PROFESSIONAL ACTIVITIES

The important task of modern domestic education is creation of favourable educational environment, which provides development of creative personality, apt at the independent adjusting own vital functions. Such environment can provide only professionally competent teacher, capable to carry out creative, innovative activity. Therefore a problem of development of creative competence of future teacher is an important condition him subsequent effective professional activity.

It is developed by us and scientifically grounded maintenance and stages of development of creative competence of future teachers, namely: preparatory stage (setting is on development of creative competence); diagnostic stage (psychoactivator of indexes of development of creative competence); developing stage (components of professional competence: personality developing; diyal'nisno-developing; communicative; professional; capture experience; indexes of achievement of creative competence: creative thought; jurisdiction of self-perfection; linguistic; verbally communicative; verbally kognitivna; valued-pedagogical; motivational; psikhologo-pedagogical; organizational; methodical; didactics; informative jurisdiction; concept thought; criteria of achievement of creative competence: independence; mobility is in the use of innovative facilities of work; communicativeness; effectiveness; readiness is to creation; a table of contents of work is from development of creative competence; gaining experience pedagogical activity; an openness is to pedagogical intercourse; development of professional values and reasons of creative activity; capture organizationally methodical by a base; capture semantic concepts); result (creative competence). Grounded program of realization of conceptual model in specially created to educational-educate environment of INSTITUTE of higher. The important constituent of every block of the author program is a complex of treningovikh of exercises, which foresees providing of psychological terms which activate creative, cognitive activity of students. Themes of treningovikh of exercises: «Motivation of independent creative search»; «Conations and creative activity of personality»; «Bank of ideas – I own creative capabilities»; «Dialogic intercourse of future teacher»; «Bank of ideas – I am a good interlocutor»; «Development of professional preparation of teacher»; «Explain a concept»; «Development of creative thought»; «Bank of ideas – I samovdoskonalyuyusya». This complex it is expedient to use during the counsel reading with students, during lessons after a profession and study of the separate special courses «Psychology of creation», «Pedagogical psychology», «Method of teaching of psychology» but other.

Keywords: *creative competence, teacher, future teacher, program of development of creative competence, professional activity.*

Одержано 12.03.2012 р.